

<https://doi.org/10.62837/2025.5.430>

NAILƏ XƏNDAN
Bakı Slavyan Universiteti

UNUDULMAZ İZLƏR: QƏRBI AZƏRBAYCAN FOLKLORUNDA VƏTƏN, YURD VƏ QAYIDIŞ İDEYALARI

Xülasə

Bu məqalədə Qərbi Azərbaycan folklorunda vətən, yurd və qayıdış ideyalarının bədii və ideoloji aspektləri araşdırılır. Bayatılar, aşıq yaradıcılığı, əfsanələr və digər şifahi xalq ədəbiyyatı janrları üzərində aparılan təhlillər göstərir ki, bu folklor örnəkləri xalqın tarixi yaddaşını qoruyur, kimlik şüurunu möhkəmləndirir və tarixi torpaqlara qayıdış hüququnun mənəvi əsaslarını formalaşdırır. Məqalədə həmçinin Qərbi Azərbaycan folklorunun rus xalq ədəbiyyatı ilə paralelləri göstərilir və folklorun mədəni müqavimət forması kimi rolu vurğulanır.

Açar sözlər: Qərbi Azərbaycan, folklor, bayatı, aşıq yaradıcılığı, vətən, yurd, qayıdış, milli yaddaş, kimlik, şifahi xalq ədəbiyyatı.

Naila Khandan
Baku Slavic University

ENDURING ECHOES: CONCEPTS OF HOMELAND, LAND, AND RETURN IN THE FOLKLORE OF WESTERN AZERBAIJAN

Summary

This article explores the artistic and ideological aspects of the ideas of homeland, land, and return in the folklore of Western Azerbaijan. Through analysis of bayatis, ashig poetry, legends, and other oral literature genres, it is shown that these folkloric expressions preserve historical memory, reinforce national identity, and provide a cultural basis for the right of return to historical lands. The article also draws parallels with Russian folklore and highlights the role of folklore as a form of cultural resistance.

Keywords: Western Azerbaijan, folklore, bayati, ashig poetry, homeland, return, national memory, identity, oral literature.

Наиля Хандан
Бакинский Славянский Университет
**НЕЗАБВЕННЫЕ СЛЕДЫ: ИДЕИ РОДИНЫ, ОТЧИЗНЫ И
ВОЗВРАЩЕНИЯ В ФОЛЬКЛОРЕ ЗАПАДНОГО АЗЕРБАЙДЖАНА**

Аннотация

В данной статье исследуются художественные и идеологические аспекты идей родины, отчизны и возвращения в фольклоре Западного

Azərbaycanda. Analiz bəyati, aşugского творчества, легенд и других жанров устного народного творчества показывает, что эти фольклорные образцы сохраняют историческую память народа, укрепляют чувство национальной идентичности и формируют духовные основания права на возвращение на исторические земли. В статье также прослеживаются параллели между фольклором Западного Азербайджана и русской народной литературой, подчеркивается роль фольклора как формы культурного сопротивления.

Ключевые слова: Западный Азербайджан, фольклор, бəyati, ашугское творчество, родина, отчизна, возвращение, национальная память, идентичность, устное народное творчество.

Qərbi Azərbaycan — minilliklər boyu burada yaşamış əcdadlarımızın zəngin maddi və mənəvi irsi ilə seçilən, Azərbaycan xalqının tarixi beşiklərindən biri olan müqəddəs bir diyardır. Bu torpaqlar əsrlər boyunca təkə coğrafi məkan deyil, həm də xalqımızın milli yaddaşında, folklorunda, dilində və ruhunda öz əksini tapan doğma Vətəndir. Göyçə, Zəngəzur, Dərələyəz, Ağbaba kimi bölgələr Azərbaycan mədəniyyətinin, ədəbiyyatının, aşıq sənətinin, toponimiyasının və tarixi abidələrinin formalaşdığı əzəli məkanlardır.

Tarix boyu baş verən siyasi təzyiqlər və zorakı köçlər bu torpaqlara olan bağlılığı heç vaxt zəiflədə bilməmişdir. Əksinə, xalqımız bu yerlərə olan sevgisini öz şifahi xalq ədəbiyyatında — bayatılarda, dastanlarda, əfsanələrdə, aşıq avazlarında yaşatmış, nəsil-dən-nəslə ötürmüşdür. Bu folklor örnəkləri sübut edir ki, Qərbi Azərbaycan təkə keçmişin yadigarı deyil, həm də gələcəkdə qayıdışın rəmzidir. “Dastanlarda yurd anlayışı yalnız məkan deyil, həm də xalqın kimliyini qoruyan simvoldur.” [2; s. 74].

Bu gün də bu torpaqlar bizim mənəvi yaddaşımızda, mədəni irsimizdə yaşayır və Azərbaycan xalqının ayrılmaz hissəsi kimi tanınır. Qərbi Azərbaycan folkloru isə bu bağlılığın canlı ifadəsi, əcdadlarımızın səsi və qayıdış ümidimizin ruhudur. “Qərbi Azərbaycan bölgəsinə aid folklor nümunələri həm tarixi yaddaşı yaşadır, həm də yurdun coğrafi və mənəvi xəritəsini qoruyur.” [3; s. 41].

Qərbi Azərbaycan folkloru bu bölgənin təkə etno-mədəni kodunu deyil, həm də onunla bağlı milli kimliyi, mənəvi bağları qoruyub saxlayan bir yaddaş daşıyıcısıdır. Bu folklor nümunələrində vətən, yurd, torpaq anlayışları sadəcə coğrafi məkan deyil, həm də mənəvi dəyər kimi təqdim olunur. Xalq öz itirdiyi yurda qayıtmaq istəyini folklor vasitəsilə ifadə etmiş, bu arzunu nəsil-dən-nəslə ötürmüşdür. Bayatılardakı yurd həsrəti, aşıq şeirlərindəki qayıdış çağırışları, əfsanələrdəki itirilmiş yurd motivləri bu baxımdan xüsusi önəm daşıyır.

Qərbi Azərbaycan folklorunda vətən, yurd və qayıdış ideyalarının bədii və ideoloji aspektləri araşdırılır, bu motivlərin müxtəlif folklor janrlarında necə təzahür etdiyi təhlil olunur. Eyni zamanda, folklorun milli yaddaşın qorunmasında, kimlik

şüurunun formalaşmasında və tarixi torpaqlara qayıdış hüququnun mədəni əsaslarının yaradılmasındakı rolu ön plana çıxarılır.

Bayatılar Azərbaycan xalq poeziyasının ən qədim janrlarından biridir. Bu janr vasitəsilə xalq öz hisslərini, yaşantılarını, ictimai-sosial durumunu poetik dildə ifadə etmişdir. Qərbi Azərbaycan bölgəsində toplanmış bayatılarda isə vətən, yurd və qayıdış motivləri xüsusi yer tutur. Bu motivlər yalnız nostalgiya və kədər yox, həm də xalqın milli iradəsini, yurduna sədaqətini və qayıdış ümidi ni ifadə edir.

Bayatılarda vətən və yurd ideyası adətən sadə sözlərlə dərin mənə daşıyır. Bu poetik nümunələrdə Ağbaba, Göyçə, Zəngəzur, Dərələyəz kimi bölgə adları konkret coğrafi məkan olmaqdan çıxaraq mənəvi və emosional yüklənmiş obrazlara çevrilir.

Folklor İnstitutunun nəşr etdiyi “Qərbi Azərbaycan folkloru” çoxcildliyində yer alan bayatılar arasında xüsusilə ayrılıq, yurd həsrəti və qovulma ağrısını əks etdirən nümunələr çoxdur. Aşağıdakı bayatıda isə torpağa olan sevgi, onunla bağların qırılmasının doğurduğu ağrı və daxili qopmalar özünü göstərir:

“Dağlar başı dumanlı,
Gözlərim qəmli-yanlı.
Qərbi yurdum yad oldu,
Bu dərd mənə amanlı...” [5; 331].

Bu poetik nümunədə vətənin yad ellərə çevrilməsi motivi ilə yanaşı, mənəvi mülkiyyət hissi də ifadə olunur. Xalq öz yurduna yad münasibət göstərilməsini dərd kimi qavrayır və bu dərdi şifahi xalq ədəbiyyatına köçürür.

Tacir Qurbanovun “Yurdum, yuvam – Ağbabam” əsərində təqdim olunan bayatı və poetik nümunələrdə də torpaqla qırılmaz mənəvi əlaqə, yurdun insan kimliyinin bir hissəsi olması açıq-aydın görünür. Qurbanov yazır ki, “Ağbabanın daşı da, qumu da mənim üçün doğmadır, onun hər bayatısında ana nəfəsi var” [8; 112]. Bu yanaşma bayatıların təkcə poetik mətn yox, həm də kollektiv yaddaşın daşıyıcısı olduğunu sübut edir.

Bayatıların əsas gücü onların emosional dərinliyi və obrazlılığındadır. Dörd misradan ibarət olan bu janr xalqın yüzillərlə yaşadığı məhrumiyyət, qürbət və qayıdış arzusunu ifadə etməyə imkan verir. Vətən anlayışı bayatılarda tez-tez ana, qucaqlayan torpaq, dağ və bulaq kimi simvollarla təqdim olunur ki, bu da xalq təfəkküründə torpağın canlı və müqəddəs varlıq kimi qavranıldığını göstərir.

Qərbi Azərbaycan folklorunun ən zəngin qatlarından biri də əfsanə və nağıl janrlarıdır. Bu janrlarda xalqın tarixi yaddaşı, həyat tərzi, dünya görüşü və yaşadığı sosial-mədəni proseslər bədii dillə əks olunur. Əfsanə və nağıllarda tez-tez rast gəlinən motivlərdən biri də yurd itkisi, məcburi köçürülmə və doğma yurda qayıdış arzusudur.

Əfsanələrdə bu ideyalar çox vaxt mifik və real elementlərin sintezində təqdim olunur. Qərbi Azərbaycan bölgəsində toplanmış əfsanələrdə təbiət hadisələri, dağlar, bulaqlar, daşlar bu yurda aid tarixi yaddaşın və kədərin daşıyıcısına çevrilmişdir.

Məsələn, Folklor İnstitutunun çoxcildliyində verilmiş “Ağlayan Daş” əfsanəsində belə deyilir:

Bir vaxtlar bu dağın ətəyində bir oba var imiş. İrəvan xanlığı dağıldıqda, obanı zorla çıxarıblar. Bir ana öz beşiyindəki körpəsini götürməyə fürsət tapmayıb. Geri dönəndə beşik yox, daşlaşmış qalmış bir qaya görüb. O gündən bəri o daşa “Ağlayan Daş” deyirlər. Yağış yağanda da ağlayır, quru havada da... [6, 321].

Bu əfsanədə anadan ayrılmış torpaq və uşaq simvolu vasitəsilə həm fiziki, həm mənəvi itki, həm də qayıda bilməməyin ağrısı poetik və təsirli şəkildə təqdim olunur. Bu, Qərbi Azərbaycan insanının yaddaşında yurd itkisi ilə bağlı kollektiv travmanın nə dərəcədə dərin iz buraxdığını göstərir.

Nağıllarda isə bu motivlər bir qədər fərqli — fantastik süjet və qəhrəmanlıq xətti vasitəsilə təzahür edir. Məsələn, bölgədə söylənən “Qayıdan oğul” nağılında bir ailənin qovulmasından sonra geridə qalan uşağın illər sonra əcdad yurduna qayıdaraq onu yenidən abadlaşdırması təsvir olunur. Bu nağıl boyu qəhrəman bir sıra sınaqlardan keçir, yalançı düşmənlərlə mübarizə aparır və sonda torpağını geri alır. Bu süjet arxetipi, əslində, xalqın öz gələcək taleyi ilə bağlı idealını əks etdirir:

“Köhnə evin külü üstündə yenidən çırağ yandı,
Yurdun səsi qayıtdı, ocağın isisi qayıtdı...” [12; 126].

Bu nümunələr, təkcə mifik və simvolik qəhrəmanlıq əhvalatları olmaqdan çıxaraq, xalqın mədəni müqavimətinin bədii ifadəsi kimi çıxış edir. Tacir Qurbanov da qeyd edir ki, Qərbi Azərbaycanın folklor mədəniyyəti “yalnız keçmişə yaşatmaq deyil, həm də gələcək üçün ümidin toxumlarını səpmək məqsədi daşıyır” [8; 147].

Əfsanə və nağıllar vasitəsilə yurdun itirilməsi və ona qayıdış ideyası həm yaddaşda canlı saxlanılır, həm də gələcək nəsillərə ötürülür. Burada folklorun əsas funksiyası — tarixi reallıqları estetik mətnə çevirmək və eyni zamanda milli iradəni qorumaq – öz təsdiqini tapır.

Beləliklə, Qərbi Azərbaycan nağıl və əfsanələri yalnız bədii yaradıcılıq məhsulu deyil, həm də xalqın mədəni müqavimət, vətənpərvərlik və qayıdış haqqı uğrunda mübarizəsinin ideoloji və simvolik formasıdır.

Azərbaycan aşığı sənəti tarixən xalqın dərini, sevincini, azadlıq istəyini və vətən sevgisini dilə gətirən, onu poetik dillə ifadə edən zəngin bir sənət sahəsi olmuşdur. Qərbi Azərbaycan bölgəsinin aşığı bu ənənəni həm forma, həm də məzmun baxımından yüksək səviyyədə davam etdirmişlər. XX əsrin sonlarında bu bölgənin aşığı poeziyasında vəfalı vətən obrazı, yurd itkisi, vətən həsrəti və qayıdış arzusu kimi mövzular dərin bədii motivlərə çevrilmişdir.

Qərbi Azərbaycan folklorunun toplusunda yer alan aşığı şeirlərində bu mövzular açıq şəkildə görünür. Məsələn, Aşığı Əli Göyçəlidən yazıya alınmış bir qoşmada belə deyilir:

“Yurdum Göyçəm qaldı yadlar əlində,
Dağlar boylanır həsrətlə mənə.
Qovğun yollarında gözü yaşlıyam,
Əlim yetməyir durna tələsinə.” [5; 198].

Bu misralarda “Göyçə” yurdun konkret adı kimi çəkilir, lakin o, həm də ümumiləşmiş vətən obrazıdır. Aşıq burada yalnız fiziki ayrılığı deyil, həm də mənəvi təməlini itirən bir insanın daxili faciəsini dilə gətirir. Durna quşu simvolu isə uzaqlıq, qayıtma arzusu və əlçatmazlıq hissini ifadə edir.

“Qərbi Azərbaycan aşıqlarının qoşmaları qürbətdə yazılıb, amma o torpağın nəfəsi ilə yoğrulub” [8; 131]. Bu ifadə aşıqların fiziki olaraq yurdundan uzaq düşsə də, mənəvi bağlılıqlarının davam etdiyini sübut edir.

Qərbi Azərbaycan aşıq mühitinin görkəmli nümayəndələrindən biri olan Aşıq Səməd Dərələyəzli, XX əsrin ikinci yarısında aşıq poeziyasının mühüm simalarından biri kimi tanınmışdır. O, doğma Dərələyəz mahalına, itirilmiş yurda və vətənə bağlılıq duyğularını öz yaradıcılığının əsas motivləri kimi ön plana çəkmişdir. Onun şeirlərində vətənə sədaqət, yurd nisgili, köç salmış el-obaya qayıdış ümidi xüsusi yer tutur. Aşıq Səmədin poetik dilində sadəliklə yanaşı, ağrı və ümidin iç-içə keçdiyi emosional qat çox güclüdür.

O, Qərbi Azərbaycanlıların dərdlərini sazla, sözlə tərənnüm edərək, yaddaşın və kimliyin qorunmasında mühüm rol oynamışdır.

Aşıq Səməd Dərələyəzli belə yazır:

“Bir ocaq var, közsüz yanır,
O dərd məni sözsüz yanır.
Qayıtmağa yollar baxır,
Qapılarım kilidsizdi...” [6; 231].

Bu misralarda qayıdışın həm fiziki, həm də metaforik səddlər içində olduğu göstərilir. Aşıq deyir ki, yollar var, amma onların başı qeyri-müəyyəndir; yurd qapıları qapanmayıb, amma geri dönüş üçün şərtlər yoxdur. Bu, həm də xalqın pasif müqavimətinin poetik əksidir.

Aşıq poeziyasında qayıdış təkcə coğrafi anlam daşımır. Bu, həm də mədəniyyətə, yaddaşa və milli kimliyə dönüş anlamındadır. Şifahi xalq ədəbiyyatında bu motiv, xüsusilə də Qərbi Azərbaycan kontekstində, tarixi ədalətin bərpasına çağırış kimi çıxış edir.

Qərbi Azərbaycan folklor toplusunda qeyd olunur ki, “aşıqlar yalnız saz çalıb şeir deməyiblər, həm də xalqın yaddaşını diri saxlayan söz keşikçiləri olublar” [5; 321]. Bu kontekstdə aşıq yaradıcılığı, əslində, mədəni müqavimətin və hüquqi-siyasi iddianın poetik formasıdır.

Bənzər motivlərə rus xalq poeziyasında da rast gəlinir, xüsusilə kazak mahnılarında, liriko-epik nəğmələrdə və “proşçalniye pesni” janrında. Məsələn, məşhur rus xalq nəğmələrindən biri olan “По Дону гуляет казак молодой” (Don

boyu gəzən cavan kazak) mahnısında da vətəndən ayrı düşən gənc kazakın dönmək ümidi və qəlb ağrısı ifadə olunur:

“По Дону гуляет казак молодой,
Он родину вспоминает с тоской.
(Don boyu gəzən gənc kazak
Vətəni həsrətlə yada salır.)” [14]

Burada da “rodina” anlayışı ilə “vətən” arasındakı semantik yaxınlıq, hər iki xalqa xas olan torpaqla ruhi bağ nəticəsində doğma məkandan ayrılmaq kimi təcrübələrin oxşarlığı görünür. “Yurduna dönmək arzusu folklorun yaddaş daşıyıcı funksiyası ilə birləşir və nəsillərarası bağlılığı təmin edir.” [9; 68]

Azərbaycan aşıqlarında durna, ocaq, dağ, çay kimi simvollar həm həsrət, həm də ümidin daşıyıcısıdır. Rus folklorunda da beryoza, rodnaya izba, reka Volqa və digər milli simvollar oxşar emosional yükə malikdir.

Tacir Qurbanov yazır ki, “Aşıqların sazla dediyi hər misra həm də xalqın qayıdış arzusu ilə döyünən ürəyinin səsidir” [8; 135]. Eynilə, rus folklorşünasları da qeyd edir ki, XIX əsr kazak şeirləri və mahnıları sürgün, müharibə və torpaq itkisi fonunda formalaşmış milli dirəniş ruhunu daşıyır [13; 37].

Həm Azərbaycan, həm də rus folklorunda yurd itkisi və qayıdış motivi yalnız nostalgiya deyil, həm də milli kimlik, vətəndaşlıq duyğusu və gələcəyə yönəlmiş mədəni iddianın təzahürüdür. Aşıq yaradıcılığı bu baxımdan təkcə poeziya deyil, həm də tarixi yaddaşın daşıyıcısı və vətənə qayıdışın ideoloji bünövrəsidir.

Qərbi Azərbaycan folkloru — bayatılar, əfsanələr, dastanlar, aşıq şeirləri və rəvayətlər — yalnız estetik dəyəri olan mədəni sərvət deyil, həm də xalqın tarixi yaddaşını qoruyan və nəsildən-nəslə ötürən ideoloji və kimlik daşıyıcısıdır. Bu folklor örnəkləri vasitəsilə tarixdə baş verən kütləvi qovulmalar, yurd itkisi və zorla assimilyasiya cəhdləri unudulmur, əksinə, yaddaşda canlı qalır və yeni nəsillərə ötürülür.

Xalq yaddaşı, yazılı tarixdən fərqli olaraq, emosional və simvolik elementlərə əsaslanır. Bu baxımdan folklor, xüsusilə Qərbi Azərbaycan kontekstində, bu yurdların “sözlə saxlanılan xəritəsi” rolunu oynayır. Bayatılarda Göyçə, Zəngəzur, Dərələyəz, Ağbaba və digər coğrafi adların çəkilməsi bu yerlərin tarixi və mədəni sərhədlərini şifahi şəkildə qoruyur. Məsələn:

“Zəngəzurum qar içində,
Könlüm qalıb dar içində.
Ömür boyu yol gözlədim,
Ümidim var var içində.” [5; 63]

Bu bayatıda “Zəngəzur”un adı çəkilməklə yanaşı, onunla bağlı olan həsrət, gözlənti və kimlik duyğusu da ötürülür. Bu, folklorun real tarix faktı ilə emosional-mədəni yaddaş birləşdirmək gücünü göstərir.

Folklorun digər mühüm funksiyası kollektiv kimliyin qurulması və möhkəmləndirilməsi ilə bağlıdır. Qərbi Azərbaycandan qovulan əhalinin yaddaşında folklor yalnız keçmişə xatırlatmır, həm də milli mənsubiyyətin və hüquqi haqların təməllərini möhkəmləndirən vasitəyə çevrilir.

Tacir Qurbanov qeyd edir ki, “Məcburi köç həyatını yaşayan bir nəsil üçün folklor həm də özünü tanıma, kökünü xatırlama, mənəvi sabitlik axtarma vasitəsidir” [8; 143]. Bu, xüsusilə gənc nəslin formalaşmasında əhəmiyyətlidir. Məktəbdə və ailədə öyrənilən folklor nümunələri onların doğulduqları yerin yox, aid olduqları yerin harada olduğunu başa düşmələrinə kömək edir.

Rus folklorunda da milli kimliyin formalaşmasında folklorun rolu böyükdür. Xüsusilə pravoslavlıqla bağlı dini nəğmələrdə, kazak qəhrəmanlıq dastanlarında və ailə-ocaq motivli mahnılarda rus xalqının tarixi missiyası, torpağa bağlılıq və ortağ taleyin şüuru aydın görünür.

Məsələn, rus xalqının məşhur “Родимый край — святой” konsepti, Azərbaycan folklorundakı “Vətən — müqəddəs ocaqdır” fikri ilə ideoloji baxımdan oxşardır. Hər iki xalq üçün torpaq yalnız fiziki mülkiyyət deyil, mənəvi varlıqdır və onu qorumaq mədəni bir borc kimi dəyərləndirilir.

Folklorun bir başqa önəmli aspekti də ondan ibarətdir ki, o, tarixi torpaqlara qayıdış hüququnun mədəni əsasını yaradır. Qərbi Azərbaycan İcması və digər təşkilatlar Qərbi Azərbaycan folklorunun sistemləşdirilməsini və bu irsin rəsmi şəkildə tanıtılmasını həm mədəni hüquq, həm də tarixi ədalətin bərpası üçün alət kimi görürlər.

Qərbi Azərbaycan torpaqları — Göyçə, Zəngəzur, Dərələyəz, Basarkeçər, Ağbaba və digər bölgələr — əsrlər boyu Azərbaycan xalqının tarixinin, mədəniyyətinin, dilinin, sənətinin və ruhunun beşiyi olmuşdur. Bu diyarlar yalnız fiziki coğrafiya deyil, həm də milli mənəviyyətin, kollektiv yaddaşın, özünüdərk və kimlik şüurunun formalaşdığı müqəddəs məkandır.

Ayrılıq ağrısı xalqımızın qəlbində yara açsa da, folklorumuz bu yaranın üstünü bağlamadı — əksinə, onu sənətə, söhbətə, aşıq avazına, bayatı ahənginə çevirdi. Xalqımızın yaratdığı bayatılar, aşıq şeirləri, əfsanələr və dastanlar bu torpaqların əsl sahibinin kim olduğunu dünyaya bir daha göstərir. Bu ədəbi miras sanki səssiz şəkildə hayqırır: “Bu torpaqlar bizimdir, biz buranın daşığıq, ruhuyuq, nəfəsiyik!”

Bu gün Qərbi Azərbaycan folkloru yalnız keçmişin deyil, gələcəyin də yol xəritəsidir. O, bizi köklərimizə bağlayır, milli yaddaşı diri saxlayır və qayıdış sevincini yaşadır. Hər bir bayatı, hər bir aşıq səsi bir çağırıqdır — vətənin səsinə qayıdış çağırışı.

Bu torpaqlara qayıdış sadəcə fiziki deyil — bu həm də mədəni, mənəvi və hüquqi bir qayıdışdır. Və bu qayıdışın ən güclü silahı xalqın öz yaddaşı, öz sözü, öz folklorudur!

Ədəbiyyat siyahısı

1. Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatına dair tədqiqlər. Elmi-ədəbi toplusu, 2024/2 (62). Bakı: Elm və Təhsil, 2024.
2. Əliyev, B. Azərbaycan folkloru: Ümumi baxış. Bakı: Elm və Təhsil nəşriyyatı, 2011.
3. Əhmədov, Ə. Qərbi Azərbaycan folkloru. Bakı: Nurlan nəşriyyatı, 2008.
4. Məmmədli, E. Qayıdış motivi Azərbaycan folklorunda. Elm və Həyat, 2016, 4, 22–26
5. Qərbi Azərbaycan folkloru, I cild. Bakı: Elm və Təhsil nəşriyyatı, 2023.
6. Qərbi Azərbaycan folkloru, II cild. Bakı: Elm və Təhsil nəşriyyatı, 2023.
7. Qərbi Azərbaycan İcması. Qayıdış: Qərbi Azərbaycandakı maddi-mədəni irsimiz (III cild). Bakı: Qərbi Azərbaycan İcması nəşriyyatı, 2023.
8. Qurbanov, T. Yurdum, yuvam – Ağbabam, 2025.
9. Rzayev, R. Folklor və yaddaş. Bakı: Elm və Təhsil nəşriyyatı, 2012.
10. Xəlilov, M. Azərbaycan aşıq yaradıcılığı. Bakı: Elm nəşriyyatı, 1999.
11. Zamanov, H. Vətən obrazı Azərbaycan folklorunda. Bakı: Yazıçı nəşriyyatı, 1987.
12. Zəlimxan Y. Seçilmiş əsərləri. II cild. Bakı: Şərq-Qərb, 2006. 288 səh.
13. Народные русские сказки А. Н. Афанасьева: В 3 т. — М.: Наука, 1984—1985. — (Лит. памятники). Т. 2. — С. 170—174.
14. По Дону гуляет казак молодой
https://ru.wikisource.org/wiki/%D0%9F%D0%BE_%D0%94%D0%BE%D0%BD%D1%83_%D0%B3%D1%83%D0%BB%D1%8F%D0%B5%D1%82_%D0%BA%D0%B0%D0%B7%D0%B0%D0%BA_%D0%BC%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B4%D0%BE%D0%B9

Rəyçi : filologiya elmləri doktoru , dosent Sultanova Xanım Rza qızı